

*Пашинін Олександр Анатолійович,
адвокат АО «ЕВЕРЛІГАЛ»,
здобувач ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ВЛАСНИКА МАЙНА У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню поняття і змісту організаційно-управлінських повноважень власника майна у сфері господарювання. Незважаючи на активне використання цього терміна у Господарському кодексі України та іншому господарському законодавстві, такі повноваження не відокремлені у самостійну групу, що ускладнює встановлення змісту організаційно-управлінських повноважень власника майна у сфері господарювання.

У статті висувається гіпотеза, що організаційно-управлінські повноваження власника спрямовані на впорядкування та керівництво господарською діяльністю та охоплюють правомочності володіння, користування та розпорядження майном, переданим для здійснення цієї діяльності. Для її підтвердження послідовно проаналізовані терміни «організовувати», «управляти» та «повноваження», внаслідок чого робиться висновок, що для сфери господарювання функціональне призначення організаційно-управлінських повноважень полягає в окресленні певного обсягу влади та відповідальності, обсягу дій, рішень, які може приймати визначений суб'єкт, шляхом їх закріплення в законодавстві та локальних актах господарської організації. Також у статті проаналізовані наукові праці, присвячені питанням організаційно-господарських правовідносин та управління господарською діяльністю. На підставі проведеного аналізу обґрунтовано, що організаційно-установчі повноваження власника здійснюються в межах організаційно-господарських відносин, а також з'ясовано, що в основі цих повноважень лежить право власності. Аналіз положень Господарського кодексу України та іншого господарського законодавства дав змогу зробити висновки щодо моменту виникнення організаційно-управлінських повноважень, суб'єктів їх здійснення та змісту цих повноважень.

У підсумку запропоновано визначення організаційно-управлінських повноважень власника майна у сфері господарювання.

***Ключові слова:** власність, господарська організація, господарські правовідносини, корпоративні права, майно, організаційно-правова форма, органи управління, повноваження, суб'єкт господарювання, сфера господарювання.*

Постановка проблеми. У сфері господарювання власник, який передав частину майна для здійснення господарської діяльності, наділяється повноваженнями, що дають змогу приймати важливі рішення щодо суб'єкта господарювання, по суті, здійснюючи управління господарською діяльністю.

Виділення управлінських повноважень у певну самостійну категорію повноважень власника можливе, спираючись на положення ст. 135 та інших ГК України. Ці повноваження охоплюють і вирішення майнових питань під час здійснення господарської діяльності, проте вони не відокремлені у самостійну групу організаційно-управлінських повноважень, а їх конкретизація можлива на основі детального аналізу положень ГК України та іншого господарського законо-

давства. Це певною мірою ускладнює встановлення змісту організаційно-управлінських повноважень власника майна у сфері господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці господарського права активно досліджується категорія організаційно-господарських відносин та організаційно-господарських повноважень, зокрема у працях О. П. Віхрова, І. М. Кравець, В. М. Пашкова, Г. В. Пронської, В. С. Щербини та ін. Однак, дослідженню правових аспектів організаційно-управлінських повноважень власника щодо майна, яке використовується у сфері господарювання, не приділено достатньої уваги, що й підтверджує актуальність обраної теми.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка визначення поняття організаційно-управлінських повноважень власника у сфері господарювання, конкретизація їх змісту з виокремленням повноважень щодо майна, з використанням якого здійснюється господарська діяльність.

Виклад основного матеріалу. У науці господарського права дослідники звертають увагу на те, що у ГК України термін «повноваження» використовується в контексті понять організаційно-господарських повноважень, організаційно-управлінських повноважень, організаційно-установчих повноважень, управлінських повноважень, які потребують глибокого та системного теоретичного опрацювання [1, с. 30, 31].

Для аналізу поняття і розкриття змісту організаційно-управлінських повноважень доцільно проаналізувати терміни, з яких складається це поняття і встановити його зв'язок з реалізацією права власності у сфері господарювання. Етимологічне значення слів «організація» та «управління», в контексті розкриття поняття організаційно-господарських повноважень досліджувала в дисертаційній роботі І. М. Кравець [2, с. 29–31]. Погоджуючись із дослідницею в тому, що у сфері господарювання організація та управління є взаємопов'язаними процесами, враховуючи, що термін «організаційно-управлінські повноваження» вказує на активну діяльність суб'єкта та має безпосередній зв'язок з поняттям господарської діяльності, аналізу підлягають терміни «організовувати», «управляти», «повноваження».

У Словнику української мови наводиться декілька визначень терміна «організовувати», зокрема: 1) створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них; 2) чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь [3, с. 740]. Щодо сфери господарювання термін «організовувати» можна тлумачити як «створювати систему, упорядковувати та координувати ресурси, виробничі процеси, людські зусилля для досягнення конкретних господарських цілей».

Термін «управляти» тлумачиться як: 1) спрямовувати діяльність, роботу кого-небудь, чого-небудь; 2) бути на чолі когось, чогось; керувати [4, с. 469].

Отже, для сфери господарювання терміни «організувати» та «управляти» можна визначити як сукупність прав та обов'язків щодо заснування, впорядкування, спрямування та керівництва господарською діяльністю, здійснення яких охоплює прийняття організаційних та управлінських рішень, розподіл відповідальності, контроль за виконанням завдань, організацію виробничих процесів та інші аспекти впливу на процеси виготовлення та реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру як внутрішнього змісту господарської діяльності.

Наведене можна підтвердити відповідними положеннями ГК України, зокрема: 1) нормою ч. 6 ст. 3, в якій надане визначення організаційно-господарських відносин як відносин у процесі управління господарською діяльністю; 2) нормами статей 22, 24, якими встановлені особливості управління господарською діяльністю у державному і комунальному секторах економіки; 3) нормою ст. 135, якою закріплені організаційно-установчі повноваження власника, та деякими іншими нормами ГК України.

Вищенаведене зумовлює висновок, що повноваження щодо організації та управління господарською діяльністю здійснюються в межах організаційно-господарських відносин, які, як висноував О. П. Віхров, під впливом норм господарського права на фактичні відносини щодо організації суспільного виробництва, розподілу та обміну трансформуються в організаційно-господарські правовідносини [5, с. 10]. Характерними рисами цих відносин є те, що вони складаються у процесі управління господарською діяльністю, здійснюються на основі відносин власності, мають господарсько-управлінський (організаційно-господарський) характер, є вертикальними відносинами [1, с. 30].

Викладене вище відповідає розробленому О. П. Віхровим визначенню поняття господарського управління [5, с. 5]. Суть цього поняття полягає у тому, що це діяльність, спрямована на організацію та створення умов ефективного господарювання відповідно до вимог суспільного господарського порядку, що здійснюється на всіх рівнях національної економічної системи певними суб'єктами, зокрема громадянами, громадськими та іншими організаціями, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Отже, організація та управління складають загальний зміст повноважень відповідних суб'єктів організаційно-господарських правовідносин. Продовжуючи дослідження, потрібно проаналізувати термін «повноваження». Він активно використовується у нормативно-правових актах, що встановлюють правовий статус, закріплюють права та обов'язки органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Тому повноваження традиційно асоціюють з відносинами влади і визначають як законно надані можливості органу (посадової

особи) виконувати дії, приймати рішення, здійснювати певні функції в межах, визначених нормативно-правовими актами. Однак потребує аналізу значення цього терміна для сфери господарювання і організаційно-управлінських повноважень власника зокрема.

У законодавчих актах не закріплено визначення повноважень, тому необхідно звернутися до фахової юридичної літератури. У Юридичній енциклопедії під редакцією Ю. С. Шемшученка термін «повноваження» визначається як сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [6, с. 590]. Наведене визначення підтверджує, що повноваження мають насамперед, органи влади, але, водночас, свідчить, що й інші суб'єкти можуть мати певні повноваження. Це енциклопедичне визначення формує уявлення про повноваження як про сукупність прав та обов'язків, які необхідні для виконання покладених на суб'єкта функцій і закріплені у встановленому законом порядку. Також це визначення дає змогу доволі чітко відмежувати повноваження від прав суб'єктів правовідносин, оскільки права – це законні можливості чи гарантії, які належать суб'єкту і можуть бути здійснені безпосередньо самою особою, проте повноваження охоплюють й обов'язки суб'єкта, обумовлені певною функцією, і закріплюються в установленому законом порядку. Для сфери господарювання функціональне призначення організаційно-управлінських повноважень полягає в окресленні певного обсягу влади та відповідальності, обсягу дій, рішень, які може приймати визначений суб'єкт, шляхом їх закріплення в законодавстві та локальних актах господарської організації (статут, інші установчі документи тощо).

Отже, під організаційно-управлінськими повноваженнями можна розуміти сукупність прав та обов'язків певного суб'єкта, що закріплені у законах та локальних актах суб'єкта господарювання, які необхідні для виконання функцій організації та управління господарською діяльністю.

Аналізуючи законодавство та наукові праці, можна дійти висновку про наявність безпосереднього прямого зв'язку між організаційно-управлінськими повноваженнями та реалізацією права власності у сфері господарювання. Наприклад, розглядаючи право власності на засоби виробництва, Г. В. Пронська переконливо довела, що пов'язувати правомочності власника лише з тріадою класичних правомочностей володіння, користування та розпорядження майном не є правильним, оскільки суб'єкт права власності на засоби виробництва має й інші правомочності, зокрема такі: засновницькі, регулятивні, контрольні, охоронні та деякі інші, здійснення яких становить для власника засобів виробництва виконання однієї з основних його функцій – функції управління власним майном [7, с. 604]. Подібно повноваження власника у сфері господарювання за-

лежно від їх місця в процесі організації та здійснення господарської діяльності систематизував О. П. Віхров, а саме: цільовизначальні, засновницькі, регулятивні, управлінські, контрольні, охоронні [5, с. 7].

І. М. Кравець запропонувала визначення поняття управління господарською діяльністю як комплекс необхідних заходів, що реалізуються на підставі права власності на майно, на основі якого провадиться господарська діяльність, або делегованих повноважень з метою ефективного її здійснення (збільшення доходу від використання такого майна, збільшення вартості та/або кількості майна, досягнення певного соціально-економічного ефекту) [2, с. 31].

Отже, у науці господарського права сформувалася концепція управління господарською діяльністю, як ґрунтується на реалізації права власності та полягає у здійсненні організаційно-управлінських повноважень власника, сформувалися більш-менш усталені погляди на зміст цих повноважень.

Ця концепція знайшла відображення у господарському законодавстві. Так, згідно зі ст. 65 ГК України управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу. Не менше заслуговують на увагу положення ст. 135 ГК України, в якій поряд із переліком організаційно-установчих повноважень, які власник майна здійснює до моменту легалізації обраної організаційно-правової форми господарювання, наведено організаційно-управлінські повноваження, які він у різний спосіб реалізує вже під час здійснення господарської діяльності. Деякі автори підручників з господарського права організаційно-установчі повноваження власника, визначені у ст. 135 ГК України, класифікують на теологічні, розпорядчі, майнові та управлінські. Останні охоплюють право вирішення будь-яких питань управління господарською діяльністю суб'єкта господарювання, яке реалізується безпосередньо або через уповноважені органи [8, с. 213]. Інші всю сукупність повноважень власника, що закріплені у згаданій статті ГК України, узагальнюють терміном «управління господарською діяльністю» [9, с. 441].

Викладене підтверджує єдність наукових підходів та законодавчого закріплення положень щодо управлінських повноважень власників майна у сфері господарювання. Водночас, окремі науковці висували зауваження до використання у ст. 135 ГК України терміна «власник майна», обґрунтовуючи їх тим, що після заснування господарської організації та передання їй частини власного майна на праві власності засновник (учасник) втрачає право власності на передане майно в обмін на права засновника (учасника) [9, с. 441].

Загалом погоджуючись із цим твердженням, необхідно звернути увагу та те, що засновник (учасник) набуває право власності на майно (частку у майні) суб'єкта господарювання та отримує можливість визначати (брати участь у ви-

значенні) долю майна такого суб'єкта. Унітарний або корпоративний спосіб створення господарської організації визначає власника (власників) утвореної господарської організації та впливає на обсяг організаційно-управлінських повноважень засновника (учасника) і на способи та порядок реалізації цих повноважень. За корпоративно спосіб створення господарської організації засновник (учасник) в обмін на передане майно набуває корпоративних прав, до змісту яких включено правомочність на участь в управлінні господарською організацією (ст. 14.1.90 Податкового кодексу України).

Викладена вище теза підтверджується положеннями й ч. 2 ст. 65 ГК України, в якій закріплено, що власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів. Традиційно в господарських організаціях органами управління є загальні збори, які, по суті, складаються з власників господарської організації (власників майна, що мають корпоративні права в цій господарській організації), та виконавчий орган. У законах України, присвячених певним організаційно-правовим формам господарювання, зокрема: «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про акціонерні товариства», «Про кооперацію», «Про фермерське господарство» та ін., містяться норми, які конкретизують повноваження органів управління відповідної господарської організації. Положення, які конкретизують повноваження органів управління господарською організацією, також закріплено в деяких інших законах, наприклад, у Законі України «Про банки та банківську діяльність» та ін. Виконавчі органи можуть розглядатися в якості уповноваженого власником органу, про який йдеться у статтях 135, 65 та інших ГК України.

На визначення уповноваженого органу для здійснення організаційно-управлінських повноважень власника впливає форма власності майна, на використанні якого базується господарська діяльність. Певну специфіку щодо здійснення організаційно-управлінських повноважень мають суб'єкти права власності, як от держава та територіальна громада. Так, від імені держави діють уповноважені органи державної влади, повноваження яких закріплено Законом України «Про управління об'єктами державної власності», від імені територіальної громади – органи місцевого самоврядування, повноваження яких визначено Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Отже, простежується тісний зв'язок між реалізацією права власності та організаційно-управлінськими повноваженнями власника щодо заснованої господарської організації. Але названі повноваження мають і ті власники майна, які обрали іншу організаційно-правову форму господарювання. Зокрема фізична особа-підприємець одноосібно реалізує організаційно-управлінські повноваження під час здійснення підприємницької діяльності.

Конкретизувати зміст організаційно-управлінських повноважень під кутом зору реалізації права власності у сфері господарювання можливо на основі аналізу чинного законодавства. Так, згідно з ч. 2 ст. 135 ГК України власник майна має право визначати склад і порядок використання майна господарської організації. Згідно з ч. 4 ст. 135 ГК України власник (уповноважений ним орган) може прийняти рішення про об'єднання державних та комунальних підприємств у державні (комунальні) господарські об'єднання. Ці повноваження належать саме до організаційно-управлінських повноважень, а їх здійснення безпосередньо пов'язане з вирішенням фактичної та юридичної долі майна підприємств, які будуть об'єднані.

У господарських організаціях, створених корпоративним способом, як зазвичай, поточні питання, пов'язані з використанням майна, належать до повноважень виконавчого органу, а найбільш важливі, зокрема пов'язані з значною вартістю чи структурою майна, – до повноважень загальних зборів. Наприклад, згідно зі ст. 44 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вимагається рішення загальних зборів про надання згоди на вчинення правочину, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів товариства відповідно до останньої затвердженої фінансової звітності товариства. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про кооперацію» до повноважень загальних зборів членів кооперативу належить визначення розмірів, порядку формування та використання фондів кооперативу. В господарських організаціях, створених унітарним способом, організаційно-управлінські повноваження можуть бути розподілені подібним способом або зосереджені всі у власника унітарного підприємства. Можна продовжувати наводити приклади інших законів, проте навіть із вищенаведених положень вбачається, що після легалізації обраної організаційно-правової форми господарювання власник майна втрачає право власності на передане для здійснення господарської діяльності майна у передбачених законом випадках, проте набуває організаційно-управлінських повноважень, які, зокрема, включають права та обов'язки визначати фактичну та юридичну долю майна, з використанням якого здійснюється господарська діяльність.

Висновки. Підсумовуючи проведені дослідження, можна сформулювати декілька висновків. З'ясовано, що організаційно-установчі повноваження власника майна трансформуються в його організаційно-управлінські повноваження після легалізації обраної організаційно-правової форми господарювання, а їх здійснення виступає одним з напрямів реалізації права власності під час здійснення господарської діяльності. Обґрунтовано, що організаційно-управлінські повноваження охоплюють права та обов'язки щодо визначення фактичної та/або юридичної долі майна заснованої господарської організації або майна, з ви-

користанням якого ведеться господарська діяльність в інших організаційно-правових формах. Також обґрунтовано, що залежно від обраної організаційно-правової форми господарювання власник майна реалізує організаційно-управлінські повноваження безпосередньо і самостійно або беручи участь у загальних зборах господарської організації, або шляхом формування відповідних виконавчих органів господарської організації.

З урахуванням викладеного можна запропонувати визначати організаційно-управлінські повноваження власника у сфері господарювання як сукупність прав та обов'язків власника майна, закріплених за ним у встановленому законодавством порядку, та які він здійснює безпосередньо або через уповноважені органи, щодо ефективної організації та керівництва господарською діяльністю, зокрема визначення фактичної та/або юридичної долі майна заснованої господарської організації або майна, з використанням якого ведеться господарська діяльність в інших організаційно-правових формах.

Перспективою подальших наукових досліджень за цим напрямом може стати аналіз і розробка проблемних питань правового забезпечення здійснення органами управління належних їм організаційно-управлінських повноважень щодо майна господарської організації, на підставі чого можуть бути запропоновані напрями удосконалення відповідного законодавства.

Список використаних джерел

1. Любченко П. М., Берездецький Ю. М. Організаційно-господарські повноваження: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 6–2. Т. 2. С. 28–31.
2. Кравець І. М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2008. 18 с.
3. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 5: Н–О / ред. тому: В. О. Вінник, Л. А. Юрчук, 1974. 840 с.
4. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 10: Т–Ф / ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, 1979. 658 с.
5. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Донецьк, 2009. 35 с.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. / гол. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Українська енциклопедія, 2002. Т. 4. 720 с.
7. Пронська Г. В. Вибране. Київ: Освіта України, 2013. 696 с.
8. Господарське право: підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного. Харків: Одіссей, 2012. 640 с.
9. *Хозяйственный кодекс Украины: научно-практический комментарий* / под общ. ред. А. Г. Бобковой. Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2008. 1296 с.

Pashynin Oleksandr. Concept and content of organizational and managerial powers of the owner of property in the business area

The article is devoted to the study of the problem of the concept and content of organizational and managerial powers of the property owner in the business area. Despite the active use of this

term in the Economic Code of Ukraine and other economic legislation, such powers are not allocated in an independent group, which makes it difficult to establish the content of organizational and managerial powers of the property owner in the business area.

The article puts forward a hypothesis that organizational and managerial powers of the owner are aimed at the ordering and management of economic activity and cover the powers of possession, use and disposal of property transferred for the implementation of this activity. To confirm it, such terms as «organize», «manage» and «powers» are consistently analyzed. As a result, it is concluded that for the business area the functional purpose of organizational and managerial powers is to determine the scope of power and responsibility, the scope of actions, decisions that can be taken by a certain subject, by fixing them in the legislation and local acts of the economic organization. The article also analyzes scientific works devoted to the issues of organizational and economic legal relations and management of economic activity.

Based on the analysis, it was substantiated that organizational and constituent powers of the owner are exercised within the framework of organizational and economic relations, and it was found out that these powers are based on the right of ownership. The analysis of the provisions of the Economic Code of Ukraine and other economic legislation allowed to draw conclusions regarding the moment of emergence of organizational and managerial powers, subjects of their implementation and the content of these powers.

Considering the research conducted, the author proposed a definition of organizational and managerial powers of the property owner in the business area.

Keywords: *property, business organization, business legal relations, corporate rights, property, organizational and legal form, management bodies, powers, business entity, business area.*

УДК 366.543:(339.162.3:658.62):(004.738.5:339.372.2)

DOI 10.31558/2786-5835.2023.2.14

Письменна Олена Пилипівна,

*канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри теорії,
історії держави і права та філософії права*

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧА ПІД ЧАС КУПІВЛІ ТОВАРУ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН

У статті визначено особливості та правові основи захисту прав споживачів під час купівлі товару через інтернет-магазин. Розглянуто особливості укладення електронних правочинів, які застосовуються під час інтернет-торгівлі. Визначено, що права споживачів у сфері е-комерції сьогодні будуть незахищеними, якщо держава не вживатиме комплексних заходів, спрямованих саме на запобігання ризиків у цьому сегменті торгівлі. Проаналізовано новели Закону України «Про захист прав споживачів», прийнятого 10 червня 2023 року Верховною Радою України з метою наближення національного законодавства про захист прав споживачів до законодавства Європейського Союзу та гармонізації системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками ЄС. Відтак наголошується, що з прийняттям нового Закону України «Про захист прав споживачів» наша країна демонструє свою рішучу готовність до європейської інтеграції, зокрема до змін у законодавчому регулюванні. Потреба у прийнятті Закону України «Про захист прав споживачів» зумовлена швидкоплинністю технологічного розвитку, диджиталізацією суспільних процесів в Україні та тенденцією наближення національного законодавства про захист прав споживачів до за-